

Pamäť

Predpokladom (nutnou podmienkou) dejepisu je ľudská pamäť, schopnosť udržať v nej minulé. Utvára alebo udržuje minulosť v prítomnosti (bez spomienky na minulé sa môžeme ťažko orientovať v prítomnosti a plánovať budúcnosť).⁹ Dôležitosť pamäti a spomínania, okrem iného aj pri skúmaní minulosti, vyplýva predovšetkým z presvedčenia o ich zásadnej úlohe pri utváraní a udržiavaní kolektívnej a individuálnej identity.¹⁰ Nami predložený koncept teda vychádza z toho, čo si o tej-ktorej historickej udalosti pamätáme, prečo a ako si to pamätáme, čo a prečo si pripomíname, a nakoniec čo to o nás vypovedá. V kontexte v úvode spomínaného metodického postupu od konkrétností/jednotlivín na povrchu k hlbším dejinným procesom môžeme tému Nežnej revolúcie, ktorá sa často vo vnímaní žiakov redukuje na jeden deň (17. november 1989) z našej histórie, prehliť otázkou:

Prečo sa ľudia v konkrétny dátum zhromažďujú na verejnom mieste?

Postupujeme tak od konkrétneho ku všeobecnému s cieľom odhaliť na pozadí jednotlivých historických udalostí hlbšie dejinné procesy, ktorých poznanie je nevyhnutným predpokladom pre osvojenie si všeobecných kontextov, do ktorých následne zaradzujeme konkrétnosti, a tak sa orientujeme v súčasnom svete. Hľadanie odpovede na uvedenú otázku je práve takouto cestou do hĺbky, a zároveň podstatou, pointou učenia sa o novembri '89. Ľudia sa spomínaním na konkrétny dátum (v tomto prípade na 17. november) hlásia k hodnotám, ktoré tento dátum reprezentuje, na ktoré odkazuje. V novembri 2019 sme si teda pripomenuli 30. výročie novembra 1989, avšak je potrebné zdôrazniť, že sviatok 17. novembra bol v roku 1989 starý už niekoľko desaťročí, a teda sa neviaže k novembrovým udalostiam roku 1989, ale k udalostiam z novembra 1939. Udalosti novembra '89 naň odkazujú a jeho aktéri sa hlásia k hodnotám, ktoré reprezentuje. Z hesiel na transparentoch zdokumentovaných na dobových fotografiách z Nežnej revolúcie je jasné, že rovnako ako v novembri 1939 ide o hodnoty demokracie, ktoré sa z kolektívnej i individuálnej pamäti intenzívne vynárajú najmä vtedy, ak sú ohrozené. V československom priestore v roku 1989, a tiež v roku 1939 nepochybne ohrozené boli. Naša súčasnosť môže pôsobiť dojmom, že ohrozenie hodnôt demokracie patrí už len do dejepisu, a teda podujatia organizované každoročne pri príležitosti 17. novembra sú viac-menej formálne a ich cieľom je oslava demokracie a jej hodnôt, ktoré sú pre nás samozrejmé, sú tu stále prítomné a my si ich len pripomíname. Opak je však pravdou. **Tieto hodnoty sú tu prítomné dovtedy, dokiaľ si ich pripomíname, a kým sa k nim hlásime, a teda existujú práve preto. Existujú, kým si ich pamätáme, kým existujú v ľudskej/kolektívnej/individuálnej pamäti.** Pamäť tu vystupuje ako databáza hodnôt, s ktorými sa identifikujeme, alebo ich odmietame, aby sme ich prenesením v čase a priestore, tu a teraz, zohrali svoju historickú úlohu, odvolávajúc sa na myšlienky sformulované pred niekoľkými desaťročiami ľuďmi, ktorí si len málo uvedomovali svoju historicitu, tak, ako si ju viac či menej uvedomovali aktéri novembra '89, a ako si ju len málo uvedomujeme aj my dnes.

⁹ SOUSEDÍK, Stanislav. *Dějiny, dějepis, filozofie dějin*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 2019, s. 42.

¹⁰ STORCHOVÁ, Lucie a kol. *Koncepty a dějiny. Proměny pojmů v současné historické vědě*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2014, s. 244.

V predloženom koncepte kategória PAMĚTĚ predstavuje miesta pamäti kľúčových historických udalostí súvisiacich s novembrom 1989. Žiaci majú možnosť vidieť priestor, v ktorom sa denne pohybujú, nielen ako miesto trávenia voľného času, štúdia, práce, ale aj ako miesto pamäti, ktoré má svoju minulosť, ktorá je v rôznej forme prítomná aj v súčasnosti. Miesta spomienku nielenže upevňujú a dosvedčujú tým, že ju lokálne ukotvujú v pôde, ale tiež stelesňujú kontinuitu trvania, ktorá presahuje porovnateľnú krátkodobú spomienku jednotlivcov, epoch, ale aj kultúr, konkretizovaných v artefaktoch.¹¹ Žiakov tak učíme verejný priestor nielen obdivovať, ale aj čítať.¹² Poznanie miest pamäti na lokálnej úrovni zároveň vedie k empatii k miestam pamäti iných kultúr, štátov a spoločností, ktoré si svoju pamäť uchovávajú v rovnakej forme a s rovnakým cieľom.

Aleida Assmann v práci *Priestory spomínania* hovorí o médiách pamäti, kde okrem miest spomína ako nositeľa pamäti napríklad aj písmo, obraz alebo telo.¹³ Podobne pracujeme v rámci nami predloženého konceptu, kde za nositeľa pamäti nepovažujeme iba miesta, ale aj iné symboly novembrových udalostí, ktoré sa uchovávajú v kolektívnej pamäti, ako napríklad rôzne formy umenia. Máme tak možnosť pozorovať, ako sa spoločenské a politické dianie v umení odráža, a čo jednotlivé diela prezrádzajú o ich tvorcoch. Ako obraz, pieseň, film komunikuje s človekom a čo vypovedá o dobe, v ktorej vznikol. Túto kompetenciu potom žiaci dokážu využiť pri zoznamovaní sa s rôznymi formami umenia v rôznych obdobiach ľudských dejín – spomínaná cesta do hĺbky, schopnosť zasadzovať konkrétnosť do širšieho alebo iného historického kontextu, budovanie „zmyslu pre históriu“.

¹¹ ASSMANN, Aleida. *Prostory vzpomínání. Podoby a proměny kulturní paměti*. Praha: Karolinum, 2018, s. 336.

¹² CHORAŻY, Ewa – KONIECZKA-ŚLIWIŃSKA, Danuta – ROSZAK, Stanisław. *Edukacja historyczna w szkole – teoria i praktyka*. Warszawa – Wydawnictwo naukowe PWN, 2009, s. 17.

¹³ ASSMANN, A. 2018. 482 s.

Abstraktnú kategóriu pamäti a jej funkčnosť v súvislosti s učením sa o novembrových udalostiach 1989 môžeme konkretizovať prostredníctvom nasledujúcich nositeľov pamäti:

Dva roztvorené a vztyčené prsty – gesto Slovákov a Čechov počas novembrových udalostí 1989.

Jan Opletal, študent na Lekárskej fakulte Univerzity Karlovej, podľahol ťažkým zraneniam, ktoré utrpel dňa 28. októbra 1939, keď sa oslavy vzniku Československa v uliciach Prahy zmenili na demonštráciu proti nemeckej okupácii.

**„Nech mi nehovoria, že mám
vraviť hlasno, tí, čo tichým
včera rozbíjali ústa,
nech sa netvária, že už v tom
majú jasno, tí, čo s veľkou
slávou a za moje dane objavili
chrústa.“**

Text piesne Ivana Hoffmana (speváka, fotografa, novinára), ktorú 10. júna 1989 spieval naživo na Bratislavskej lyre. Pieseň však nedohral, pretože mu organizátori vyplí mikrofón.

Pamätná tabuľa novembra 1989 na budove Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach, odhalená 16. 11. 2009 pri príležitosti 20. výročia novembrových udalostí 1989.

Plagát k výstave k 30. výročiu novembrových udalostí 1989 pod názvom „Prvý dotyk so slobodou“, ktorá sa konala v dňoch 14. 11. – 20. 12. 2019 vo Verejnej knižnici Jána Bocatia v Košiciach.

Fotografia z novembrového zhromaždenia v roku 1989 na Hlavnej ulici v Košiciach.